کتابخانه، نهادی فراتر از ساختمان آن: طبقه‌بندی خرد و کلان کتابخانه‌ها

■ دکتر یزدان منصوریان [1]
عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت معلم تهران

چکیده
مقاله حاضر به طبقه‌بندی انواع کتابخانه‌ها در دو سطح کلان و خرد می‌پردازد. در طبقه‌بندی کلان نُه دستهٔ اصلی معرفی شده و در سطح خرد ۸۶ نوع کتابخانه در این نُه طبقه اصلی جای می‌گیرند. معیارهای پایه در دسته‌بندی کلان کتابخانه‌ها عبارتند از: طبقه‌بندی بر اساس وظایف و اهدف ویژهٔ هر یک از آنها؛ جامعه اصلی استفاده‌کننده از کتابخانه‌های گوناگون؛ اندازه مجموعه منابع کتابخانه‌ها؛ نوع خدماتی که انواع کتابخانه‌ها معمولاً ارائه می‌دهند؛ نوع منابعی که کتابخانه‌ها در اختیار دارند؛ گستره جغرافیایی فعالیت‌های کتابخانه‌ای؛ روش دسترسی به منابع کتابخانه‌ای؛ نوع سازمان مادر کتابخانه‌ها و سرانجام طبقه‌بندی بر اساس اهمیت و سابقه تاریخی برخی از کتابخانه‌ها که آنها را از سایر انواع متمایز می‌سازد. هر چند با دسته‌بندی فوق اغلب می‌توان یک کتابخانه را در بیش از یک گروه قرار داد؛ امّا با توجه به مهم‌ترین ویژگی‌های هر کدام در نهایت هر کتابخانه در یکی از دسته‌های فوق قرار گرفته است. در مجموع مقاله حاضر نشان می‌دهد که اگر کتابخانه را فراتر از یک موجودیت فیزیکی و به عنوان یک نهاد اجتماعی، فرهنگی و علمی بنگریم که واجد ویژگی‌ها و عملکردهای خاص خود است، آنگاه با مجموعه متنوعی روبرو هستیم که تنوع آن بیش از آن است که معمولاً تصور می‌شود.
کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌ها، طبقه‌بندی

مقدمه
تعریف شما از کتابخانه چیست و آنها را چگونه دسته‌بندی می‌کنید؟ در پاسخ به این پرسش اگر به دائره‌العمارف کتابداری و اطلاع‌رسانی مراجعه کنید در مدخل «کتابخانه» آمده است: «در معنای متعارف مجموعه‌ای از کتاب‌ها که در یک محل به منظور بهره‌گیری سامان یافته باشند کتابخانه نامیده می‌شود.» (افشار، ۱۳۸۵، ص. ۱۳۴۲). در تعریف مشابهی: «کتابخانه به محلی گفته می‌شود که در آن مجموعه کتاب‌ها و دیگر مواد مشابه اعم از چاپی و دیداری و شنیداری برای مطالعه، تحقیق و مراجعه به‌گونه‌ای منظم گردآوری شده باشند.» (سلطانی و راستین،۱۳۷۹، ص. ۲۶۴).

همان‌طور که در این تعاریف آمده کتابخانه فقط در معنای متعارف آن مجموعه‌ای از کتاب‌های گردآمده در یک محل است؛ زیرا اگر کتابخانه را به عنوان نهادی اجتماعی و فرهنگی در نظر بگیریم تعریف واقعی آن بسی فراتر از تعریف متعارفش خواهد بود. مثلاً مختاری معمار (۱۳۷۶، ص. ۸) به نقل از سازمان جهانی استاندارد کتابخانه را اینگونه تعریف می‌کند: «بدون درنظر گرفتن عنوان هر مجموعهٔ سازمان‌یافته‌ای از کتاب‌های چاپی و ادواری‌ها یا هر نوع مواد نوشتاری یا دیداری ـ شنیداری و خدمات کارکنان که به منظور ایجاد تمهیدات و تسهیلاتی برای استفاده و رفع نیازهای اطلاعاتی، پژوهشی، آموزشی یا تفریحی استفاده‌کنندگان ضروری است». در این تعریف عملکرد کتابخانه نیز به عنوان تأمین‌کنندهٔ نیاز اطلاعاتی کاربران مورد توجه قرار گرفته است.

مقاله حاضر تلاش می‌کند با گذر از تعاریف معمول و متعارف موجود با تکیه بر عملکرد کتابخانه‌ها، گستره‌ای را ترسیم کند که حاکی از وسعت فعالیت‌های نهاد کتابخانه است. از این رو ابتدا نویسندهٔ این مقاله بر اساس مرور نوشته‌های قبلی و تجربه شخصی خویش کتابخانه را این چنین تعریف می‌کند:

کتابخانه نهادی فرهنگی، علمی و اجتماعی است که با هدف ارائهٔ بهینه خدمات اطلاع‌رسانی به جامعه‌ای معین به گردآوری، سازماندهی و حفاظت گزیده‌ای از منابع اطلاعاتی می‌پردازد. کتابخانه‌ها از نظر حجم و نوع منابع، شیوه تأمین منابع مالی خود، تعداد و تخصص کارکنان، روش سازماندهی آثار و گستره جامعهٔ استفاده‌کننده کاملاً متنوعند.

امّا همه آنها قرن‌هاست که با رویکردی خدمت‌مدار در خدمت فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تفریحی گروه‌های مختلف جوامع انسانی بوده و هستند.

اگر تعریف فوق را برای کتابخانه بپذیریم با استخراج مؤلفه‌های اصلی موجود در آن می‌توان به معیارهایی دست یافت که بر اساس آن بتوان شواهدی برای وجود هر یک از این عملکردها پیدا کرد و در نهایت تصویری از گستره فعالیت‌های کتابخانه‌ها ترسیم کرد. از این رو مقاله حاضر با هدف ترسیم چنین گستره‌ای از خدمات به طبقه‌بندی انواع کتابخانه‌ها می‌پردازد و نشان می‌دهد که در یک طبقه‌بندی خرد ۸۶ نوع کتابخانه وجود دارد. منظور از طبقه‌بندی خرد در اینجا اشاره به ویژگی‌های خاص کتابخانه‌ها است. امّا قبل از آن یک طبقه‌بندی کلان انجام گرفته و بر اساس معیارهایی نُه دسته اصلی معرفی شده است که برگرفته از همان تعریف ارائه شده‌اند. نکته مهم در این طبقه‌بندی این است که تقریباً هیچ یک از انواع کتابخانه‌های معرفی‌شده در یک طبقه خاص نمی‌گنجند و هر یک از آنها بر اساس ویژگی‌هایی که دارند در دو یا چند طبقه جای می‌گیرند. امّا در این مقاله بر اساس مهم‌ترین وجه یا به بیان دیگر بر اساس وجه غالب، هر یک از این کتابخانه‌ها در یک دسته معرفی شده‌اند؛ مثلاً کتابخانه‌های ملی به دلیل ویژگی‌های خاصی که دارند می‌توانند در چندین طبقه جایگاه خاص خود را داشته باشند، امّا به دلیل آنکه این کتابخانه‌ها در کنار همهٔ نقش‌هایی که ایفا می‌کنند بیش از هر چیز رسالت حفاظت از میراث مکتوب ملت‌ها را به عنوان وظیفه اصلی خود بر عهده گرفته‌اند در یکی از دسته‌بندی‌ها که مربوط به وظایف کتابخانه‌هاست جای گرفته‌اند. در مثال دیگری کتابخانه‌های عمومی در طبقه دوم یعنی بر اساس جامعه استفاده‌کننده ظاهر شده‌اند. در حالی که می‌توان این کتابخانه‌ها را در دسته نخست که مربوط به وظایف کتابخانه‌هاست نیز جای داد. امّا به دلیل محوریت نوع جامعه استفاده‌کننده که در این کتابخانه‌ها عموم مردم هستند کتابخانه‌های عمومی در دسته دوم جای گرفته‌اند. این وضعیت تقریباً در مورد تمام انواع کتابخانه‌ها در این مقاله صدق می‌کند. امّا نویسنده ناگزیر بوده هر یک از کتابخانه‌ها را بر اساس مهم‌ترین وجهی که دارند فقط در یک طبقه جای دهد. حاصل این طبقه‌بندی خرد و کلان نشان می‌دهد تا چه اندازه تنوع و گوناگونی در انواع کتابخانه‌ها وجود دارد. این تنوع برای کتابداران نویدبخش این واقعیت است که عرصهٔ تلاش و کوشش آنان گسترده‌تر از آن است که محدودیتی برای فعالیتشان ایجاد کند.

به دلیل محوریت نوع جامعه استفاده‌کننده که در این کتابخانه‌ها عموم مردم هستند کتابخانه‌های عمومی در دسته دوم جای گرفته‌اند

ارزش کار یک کتابدارِ «صندوقچهٔ سیّار» با چند جلد کتاب در روستایی دورافتاده، از فعالیت تخصصی یک کتابدار در مجهزترین کتابخانه‌های پژوهشی، اگر بیشتر نباشد بی‌تردید کمتر هم نیست

طبقات اصلی کتابخانه‌ها

کتابخانه‌ها را می‌توان به روش‌های گوناگون طبقه‌بندی کرد. در این اثر کوتاه نُه محور اصلی مبنای دسته‌بندی کتابخانه‌ها قرار گرفته و نویسنده هیچ ادعایی بر کامل و بی‌نقص بودن این دسته‌بندی ندارد و آن را فقط یکی از شکل‌های مختلف طبقه‌بندی کتابخانه‌ها می‌داند. در واقع آنچه از جامع و مانع‌بودن این دسته‌بندی مهم‌تر است هدف این مقاله یعنی نشان دادن گستره فعالیت‌هایی است که کتابخانه‌ها در زمینه‌های مختلف علمی، اجتماعی و فرهنگی ارائه می‌کنند. این گستره وسیع فرصت‌های فراوانی در اختیار کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی قرار می‌دهد و نشان می‌دهد که آنان به هیچ‌وجه به یک یا چند نوع معمول کتابخانه‌ها محدود نیستند و گزینه‌های متعددی پیش رو دارند. به‌راستی هر جا که منابع اطلاعاتی یافت می‌شوند و گروهی نیز نیازمند این منابع هستند فرصتی برای درخشش یک کتابدار علاقه‌مند وجود دارد. این منابع به هر شکل و در هر حجمی که باشند و جامعه استفاده‌کننده به هر اندازه که همگون یا متنوع باشد در رسالت کتابداران در حفاظت و انتقال دانش بشری تفاوتی ایجاد نخواهد کرد. به همین دلیل است که ارزش کار یک کتابدارِ «صندوقچهٔ سیّار» با چند جلد کتاب در روستایی دورافتاده، از فعالیت تخصصی یک کتابدار در مجهزترین کتابخانه‌های پژوهشی، اگر بیشتر نباشد بی‌تردید کمتر هم نیست. هر دوی آنها به وظیفه کتابدارانه خود عمل می‌کنند و نباید در اهمیت و ارزش رسالتی که بر عهده دارند لحظه‌ای تردید داشت.

۱. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس وظایف و اهدافشان

بر اساس هدف می‌توان کتابخانه‌ها را به کتابخانه‌های ملی، دانشگاهی، دانشکده‌ای، آموزشگاهی، تخصصی، صنعتی،

بیمارستانی، سیّار، واسپاری، ثبت آثار، و ذخیره‌ساز تقسیم کرد. همان‌طور که در جدول یک آمده است هر یک از این نوع کتابخانه‌ها با هدف و رسالتی خاص ایجاد شده‌اند.

کتابخانه ملی در هر کشـور حافظ میراث مکتوب آن سـرزمین اسـت و به گردآوری و حفظ آثار منتشرشده در آن کشـور یا آثار مربوط به آن که در سـایر نقاط جهان منتشرشده می‌پردازد. معمولاً در هر کشور یک کتابخانه ملی وجود دارد. البته گاه اسـتثناء نیز یافت می‌شـود؛ مثلاً در امریکا علاوه بر کتابخانه کنگره که در واقع کتابخانه ملی آن محسوب می‌شود دو کتابخانه ملی کشاورزی و پزشکی نیز وجود دارد.

دومین گروه کتابخانه‌های دانشـگاهی اسـت. این کتابخانه‌ها با هدف فراهم‌آوردن نیازهای اطلاعاتی اساتید و دانشـجویان دانشـگاه‌ها به عنوان بازوی اصلی در خدمت فرآیند آموزش و پژوهش در آموزش عالی عمل می‌کنند. کتابخانه‌های دانشگاه‌های مختلف کشور جزء این دسته محسوب می‌شوند.

کتابخانه‌های دانشـکده‌ای نوع خاصی از کتابخانه‌های دانشـگاهی هسـتند با این تفاوت که آثار موجود در آنها بیشـتر موضوعی اسـت و موضوعات آموزشـی دانشـکدهٔ خود را پوشـش می‌دهند؛ مثلاً انتظار می‌رود که کتابخانه دانشـکده‌ای در دانشـکده علوم تربیتی و روان‌شناسـی بیشـترین حجم منابع خود را به آثار موجود در این حوزه‌ها اختصاص دهد.

کتابخانه‌ها با توجه به استفاده‌کنندگان به کتابخانه‌های عمومی، کودکان، نوجوانان، نابینایان، زندان، بیمارستانی، اقلیت‌های دینی، دانشجویی، شخصی و گروه‌های خاص تقسیم شده‌اند

«کتابخانه‌های آموزشـگاهی» یا «کتابخانه‌های مدارس» چهارمین نوع در این دسته هستند که با فراهم‌آوردن منابع کمک درسـی و غیردرسی متناسـب با نیازهای دانش‌آموزان در مقاطع مختلف از دبستان تا پایان دبیرستان در خدمت فرآیند آموزش رسـمی کشورها هستند. این کتابخانه‌ها تلاش می‌کنند عادت مطالعه را در دانش‌آموزان ارتقاء و کتب مفید در اختیار آنان قرار دهند.

«کتابخانه‌های تخصصی» پنجمین نوع کتابخانه‌ها هسـتند و طیف وسـیعی را دربر می‌گیرند. این کتابخانه‌ها از ایـن جهت «تخصصی» نامیده می‌شـوند که جامعهٔ مخاطب تعریف‌شـده و مشـخصی دارنـد و منابعی که تهیه می‌کنند معمولاً محدود به یک موضوع مشـخص اسـت. کتابخانه‌های موجود در سـازمان‌های دولتی، انجمن‌های حرفه‌ای، مراکز تحقیقاتی، فرهنگسـتان‌ها و نهادهای مشـابه کتابخانه‌های تخصصی تلقی می‌شـوند؛ مثل کتابخانه بنیاد دائره‌المعارف اسلامی یا کتابخانه ایران‌شناسی مجلس شورای اسلامی.

کتابخانه‌های صنعتی در واقع نوعی از کتابخانه‌های تخصصی هسـتند که در مراکز صنعتی مانند شـرکت‌های صنعتی، کارخانه‌ها، شرکت‌های تولید دارو و مواد شیمیایی و موارد مشابه فعالیت می‌کنند. کتابخانه‌های صنعتی گرچه تخصصی محسوب می‌شوند به دلیل اهمیت و تنوع در گروه جداگانه‌ای قرار می‌گیرد.

کتابخانه‌های پزشـکی که به کتابخانه‌های علوم بهداشـتی نیز معروفند به گردآوری آثار و منابع در شـاخه‌ها و گرایش‌های علوم پزشکی می‌پردازند. به دلیل گستردگی موضوعات مربوط به پزشکی نه تنها این گروه از کتابخانه‌ها نوع خاصی را به خود اختصاص می‌دهند که در برخی از کشورها مثل امریکا کتابخانه ملی پزشکی به عنوان کتابخانه ملی مجزایی فعالیت می‌کند.

کتابخانه‌های سـیّار نوعی خاصی از کتابخانه‌ها هستند که در یک ساختمان ثابت قرار ندارند و توسط وسیله‌ای نقلیـه ماننـد اتوبوس، کامیون و غیره منابع را به نقاط مختلف برده و در اختیـار کاربران قرار می‌دهند. انواع مختلفی از کتابخانه‌های سـیّار وجود دارد که هر یک به دلیل ویژگی دیگری علاوه بر سـیّاربودن در جدول‌های بعدی جای گرفته‌اند. تولد کتابخانه‌های سیّار در قرن نوزدهم از انگلستان شروع شد و هدف آن رساندن منابع به روستاها بود.

کتابخانه‌های واسپاری نوع دیگری از کتابخانه‌هاست که در آنها نسخه‌ای (یا چند نسخه) از تمام آثار منتشرشده در یک کشور یا آثار منتشرشده در یک موضوع نگهداری می‌شود. معمولاً کتابخانه‌های ملی چنین نقشی ایفا می‌کنند امّا گاه کتابخانه‌های دیگری نیز به این امر می‌پردازند.

کتابخانه‌های ثبت آثار نیز که شـکل مشـابهی دارند طبق قانون انتشارات در هر کشور، نسخه‌ای رایگان از آثار جدیـد را بـرای حفظ حقوق مؤلفین دریافت و نگهداری می‌کنند و در مقابل شـماره‌ای بـه هر یک از آنها اختصاص می‌دهند که در صفحه عنوان کتاب‌ها درج می‌شود و به این ترتیب حق مؤلف را برای پدیدآورنده اصلی آن به رسمیت می‌شناسند.

آخرین نوع در این دسـته کتابخانه‌های ذخیره‌سـاز اسـت. این نوع کتابخانه‌ها با هدف حفاظت و نگهداری آثار چاپی منتشرشده ایجاد می‌شوند. معمولاً در هر منطقه ممکن است یک کتابخانه ذخیره‌ساز وظیفه نگهداری از آثاری را بر عهده گیرد که دیگر مورد نیاز کاربران کتابخانه‌های آن منطقه نیسـت امّا برای حفظ نسـخه‌ای از آن نباید تمام آثار را وجین کرد. این نوع کتابخانه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی نیز فعالیت می‌کنند و بخشی از فعالیت‌های «برنامه جهانـی دسترسـی به منابع چاپـی ایفلا»[۲] نیز به همین نوع کتابخانه‌ها مربوط می‌شـود. تا کنـون چندین کنفرانس بین‌المللی در این زمینه برگزار شده که نخستین آنها در سال ۱۹۹۸ در فنلاند بوده است[۳].

جدول ۱. انواع کتابخانه‌ها بر اساس اهداف و وظایفی که دارند

	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
طبقه بندی بر اساس وظایف و اهداف کتابخانه	۱	کتابخانه‌های ملی	به حفاظت از میراث فرهنگی مکتوب هر کشور می‌پردازند و نقش کتابخانه مادر را دارند.
	۲	کتابخانه‌های دانشگاهی	با گردآوری و سازماندهی منابع علمی در خدمت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها هستند.
	۳	کتابخانه‌های دانشکده‌ای	محدود به یک رشته یا چند رشته وابسته هستند و در سطح دانشکده‌ای فعالیت می‌کنند.
	۴	کتابخانه‌های آموزشگاهی	با گردآوری منابع کمک درسی مناسب برای دانش آموزان، به فرایند یادگیری کمک می‌کنند.
	۵	کتابخانه‌های تخصصی	منابع تخصصی در یک رشته را در اختیار متخصصان موضوعی قرار می‌دهند.
	۶	کتابخانه‌های صنعتی	نوع خاصی از کتابخانه‌های تخصصی هستند که در مراکز صنعتی فعالیت می‌کنند.
	۷	کتابخانه‌های پزشکی	به گردآوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات پزشکی و بهداشتی می‌پردازند.
	۸	کتابخانه‌های سیّار	با یک وسیله نقلیه در حرکتند و منابع کتابخانه را به محل کار یا زندگی کاربران می‌رسانند.
	۹	کتابخانه‌های واسپاری	به منظور نگهداری آثار منتشر شده نسخه هایی از آنچه منتشرشده را دریافت می‌کنند.
	۱۰	کتابخانه‌های ثبت آثار	بر اساس قانون نسخه‌ای از آثار منتشرشده را دریافت و برای حفظ حقوق مؤلفین ثبت می‌کنند.
	۱۱	کتابخانه‌های ذخیره‌ساز	با هدف نگهداری نسخه‌ای سالم از آثار موجود، محلی برای گردآوری منابع منتشرشده هستند.

۲. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس جامعه استفاده‌کننده

جامعه استفاده‌کننده و نیازهای آن همیشه نقشی مهم در تمام عملکردهای کتابخانه‌ها دارند. از این رو در کلی‌ترین شکل ممکن می‌توان کتابخانه‌ها را به کتابخانه‌های عمومی و تخصصی (اختصاصی) دسته‌بندی کرد. بر این اساس تقسیم‌بندی ریزتری در جدول دو انجام شده و کتابخانه‌ها با توجه به استفاده‌کنندگان به کتابخانه‌های عمومی، کودکان، نوجوانان، نابینایان، زندان، بیمارستانی، اقلیت‌های دینی، دانشجویی، شخصی و گروه‌های خاص تقسیم شده‌اند. کتابخانه‌های عمومی خدمات خود را به تمام اقشار جامعه ارائه می‌دهند و به گروه یا طبقه خاصی محدود نیستند. از نظر موضوعی نیز منابع کتابخانه‌های عمومی باید به‌گونه‌ای باشد که از بیشترین تنوع موضوعی برخوردار باشد. در ایران نهاد کتابخانه‌های عمومی وابسته به وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی متولی مدیریت کتابخانه‌های عمومی است. در سایر کشورها معمولاً کتابخانه‌های عمومی هر شهر توسط شورای شهر و با بودجه عمومی همان شهر اداره می‌شوند. هرگاه جامعه استفاده‌کننده کتابخانه از عمومیت کامل خارج شود و به گروه یا قشر خاصی محدود شود، کتابخانه‌های دیگری شکل می‌گیرند که در این مقاله به چند مورد آنها اشاره شده است؛ مثلاً کتابخانه‌های کودکان همان‌طور که از نامشان پیداست با گردآوری منابع مناسب برای کودکان به منظور ترغیب آنان به مطالعه تلاش می‌کنند. در ایران شورای کتاب کودک[۴] و کانون پرورشی کودکان و نوجوانان[۵] از جمله نهادهایی فعال در این زمینه هستند. کتابخانه‌های نوجوانان تقریباً شبیه کتابخانه‌های کودکان هستند با این تفاوت که منابعی برای سنین دوره راهنمایی و سال‌های نخست دبیرستان فراهم می‌آورند.

کتابخانه‌های نابینایان و کم‌بینایان نوع دیگری از کتابخانه‌هاست که هویتش را بیش از هر چیز از جامعه استفاده‌کننده خود کسب می‌کند

کتابخانه‌های نابینایان و کم‌بینایان نوع دیگری از کتابخانه‌هاست که هویتش را بیش از هر چیز از جامعه استفاده‌کننده خود کسب می‌کند. «کتابخانه رودکی» و «کتابخانه مؤسسه استثنایی عصای سفید» در تهران دو نمونه از این گروه به‌شمار می‌آیند. کتابخانه ملی نیز بخشی مخصوص نابینایان دارد و فصلنامه «اندیشه سپید» ـ نخستین فصلنامه اطلاع‌رسانی ویژه کتابخانه‌های نابینایان کشور ـ را منتشر می‌کند. کتابخانه‌های زندان نیز در زندان‌ها و برای ترغیب زندانیان به مطالعه و کمک به بازپروری آنان فعالیت می‌کنند. نخستین کتابخانه‌های زندان‌ها در قرن نوزدهم در اروپا و امریکا ایجاد شدند. "کتابخانه کانون اصلاح و تربیت" تهران نمونه‌ای از این کتابخانه‌هاست.

کتابخانه‌های بیمارســتانی از مهم‌ترین کتابخانه‌های این گروه محسوب می‌شوند که به ارائه خدمات اطلاعاتی به کادر پزشــکی بیمارســتان‌ها می‌پردازند. تأثیر این کتابخانه‌ها بر تصمیم‌گیری‌های پزشکان و نقشی که کتابداران می‌تواننــد در ایــن زمینه ایفا کنند تا کنون موضوع صدها مقاله و پژوهش در حوزه «کتابداری و اطلاع‌رســانی مبتنی بر مدرک[۶]» بوده است.

کتابخانه‌های اقلیت‌های دینی به گردآوری آثار مورد نیاز اقلیت‌ها می‌پردازند. کتابخانه «کلیسای شرق آشوری» در تهران و کتابخانه «انجمن آشوری‌های ارومیه» دو نمونه از این دسته هستند.

کتابخانه‌های دانشجویی نیز توسط گروه‌های دانشجویی مثلاً انجمن‌های علمی دانشجویی در دانشگاه‌ها ایجاد می‌شــوند. کتابخانه‌های شــخصی گاه برای اســتفاده، گاه نمایش و گاه برای مالکیت آنها ایجاد می‌شوند. گاهی این کتابخانه‌ها پس از فوت مالک یا قبل از آن با اهداء به مؤسســات فرهنگی و علمی اهداء هســته اولیه و مبنای ایجاد کتابخانه‌های بزرگ‌تر می‌شــوند. ســرانجام کتابخانه‌های گروه‌های خاص خود یک دســته‌بندی کلی است که شامل کتابخانه‌هایی است که به گروهی از افراد با ویژگی‌های خاص خدمات ارائه می‌کنند؛ مثلاً کتابخانه‌هایی که امکانات ویژه برای معلولان حرکتی یا دانش‌آموزان استثنایی دارند در این دسته‌اند.

جدول ۲. انواع کتابخانه‌ها بر اساس جامعه استفاده‌کننده

طبقه بندی بر اساس جامعه استفاده کننده	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
	۱۲	کتابخانه‌های عمومی	کاربران آنها به گروه یا قشر خاصی محدود نمی‌شوند و عموم مردم را دربر می‌گیرد.
	۱۳	کتابخانه‌های کودکان	با گردآوری منابع مناسب برای کودکان تلاش می‌کنند آنان را به مطالعه ترغیب کنند.
	۱۴	کتابخانه‌های نوجوانان	دانش‌آموزان دوره راهنمایی و سال‌های نخست دبیرستان کاربران این کتابخانه‌ها هستند.
	۱۵	کتابخانه‌های نابینایان	افراد نابینا و کم بینا کاربران اصلی این کتابخانه‌ها هستند و از منابع آنها استفاده می‌کنند.
	۱۶	کتابخانه‌های زندان	با هدف ترغیب زندانیان به مطالعه به یاری آنان در فرآیند بازپروری می‌شتابند.
	۱۷	کتابخانه‌های بیمارستانی	کادر پزشکی بیمارستان‌ها از منابع روزآمد این مراکز برای ارتقاء مهارت‌های خود بهره می‌گیرند.
	۱۸	کتابخانه‌های‌اقلیت‌های‌دینی	به گردآوری آثار مورد نیاز اقلیت‌های دینی می‌پردازند.
	۱۹	کتابخانه‌های دانشجویی	توسط گروه‌ها و انجمن‌های دانشجویی ایجاد می‌شوند و شامل آثار مورد علاقه آنان هستند.
	۲۰	کتابخانه‌های شخصی	مجموعه آثاری که جزء دارائی‌های شخصی افرادند و گاه مبنای کتابخانه‌های بزرگ‌تر می‌شوند.
	۲۱	کتابخانه‌های گروه‌های‌خاص	جامعهٔ کاربران کتابخانه ویژگی خاصی دارند که آنان را از عموم متمایز سازد.

۳. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس اندازه مجموعه

مجموعه هر کتابخانه یکی از ویژگی‌های اصلی آن اســت و هر یک از ما به نحوی کتابخانه‌ها را با مجموعه‌ای که دارند می‌شناســیم. کتابخانه‌های بزرگ دنیا بزرگی و شــهرت خود را قبل از هر چیز مدیون مجموعه‌های عظیم خود هستند. بر این اساس کتابخانه‌ها را می‌توان به انواع مختلف تقسیم کرد که در جدول سه آمده است.

در این مقاله علاوه بر عناوینی که در آثار دیگر آمده، نویسنده چهار گروه کتابخانه‌های کوچک، متوسط، بزرگ و عظیم را پیشــنهاد می‌کنــد. کتابخانه‌های کوچک کمتر از ۱۰ هزار عنوان اثر (مدرک)، کتابخانه‌های متوســط بین ۱۰ تــا ۱۰۰ هــزار عنوان، کتابخانه‌های بزرگ بین ۱۰۰ هزار تا یک میلیون اثر و ســرانجام کتابخانه‌های عظیم یا به پیشــنهاد نویسنده، «ابرکتابخانه‌ها» بیش از یک میلیون اثر دارند. منظور از اثر هر گونه مدرک مکتوب یا غیرمکتوب (دیداری ـ شــنیداری و الکترونیکی) است که امکان سازماندهی آن وجود دارد. سایر انواع کتابخانه‌ها بر اساس اندازه مجموعه آنها که در آثار قبلی ذکر شده عبارتند از: کتابخانه‌های کلاسی، تک‌اتاقه، گروه‌های آموزشی، شناور، کاروانی، صندوقچه‌ای[۷]. عناوین هر یک گویای اندازه آنهاست و در اینجا به توضیحات جدول سه اکتفا می‌شود.

جدول ۳. انواع کتابخانه‌ها بر اساس اندازه مجموعه

	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
طبقه بندی بر اساس اندازه مجموعه	۲۲	کتابخانه‌های کوچک	کتابخانه‌هایی که کمتر از ۱۰ هزار عنوان اثر (کتاب و سایر مدارک) دارند.
	۲۳	کتابخانه‌های متوسط	کتابخانه‌هایی که مجموعه ای بین ۱۰ هزار تا ۱۰۰ هزار اثر را دربر می‌گیرند.
	۲۴	کتابخانه‌های بزرگ	کتابخانه‌هایی که مجموعه‌ای بین ۱۰۰ هزار تا یک میلیون اثر را دربر می‌گیرند.
	۲۵	کتابخانه‌های عظیم	کتابخانه‌هایی که مجموعه‌ای بیش از یک میلیون اثر را دربر می‌گیرند.
	۲۶	کتابخانه‌های کلاسی	قفسه‌ای از کتاب و سایر منابع آموزشی که در یک کلاس درس مستقر است.
	۲۷	کتابخانه‌های تک‌اتاقه	تمام منابع آن در یک اتاق جمع شده و توسط یک کتابدار اداره می‌شوند.
	۲۸	کتابخانه‌های گروه‌های آموزشی	منابع تخصصی مورد نیاز یک گروه آموزشی دانشگاهی که در کنار هم گردآمده‌اند.
	۲۹	کتابخانه‌های شناور	کتابخانه‌های سیّاری که با استفاده از قایق برای ساکنان جزایر منابع اطلاعاتی می‌برند.
	۳۰	کتابخانه‌های کاروانی	کتابخانه‌های سیّاری که توسط وسیله نقلیه دیگری کشیده می‌شوند.
	۳۱	کتابخانه‌های صندوقچه‌ای	صندوق‌های کتاب که برای استفادهٔ ساکنان مناطق دورافتاده ارسال می‌شوند.

۴. طبقه بندی کتابخانه‌ها بر اساس نوع خدماتی که ارائه می‌دهند

در این بخش کتابخانه‌ها بر اســاس مهم‌ترین خدماتی که ارائه می‌دهند طبقه‌بندی می‌شــوند. بر این اساس کتابخانه را می‌توان به انواع: کتابخانه‌های جامع پژوهشــی، آموزشی، مرجع، مرکزی دانشگاهی، خدمات فنّی، ثبت اختراعات، امانی، پذیره‌ای، وکرایه‌ای[۸] تقسیم کرد. با توجه به گویایی عناوین هر یک به توضیحات جدول چهار اکتفا می‌شود.

جدول ۴. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس نوع خدماتی که ارائه می‌دهند

	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
طبقه بندی بر اساس نوع خدمتی که ارائه می دهند	۳۲	کتابخانه‌های جامع پژوهشی	در مراکز پژوهشی فعالیت دارند و خدمات خود را به پژوهشگران ارائه می‌دهند.
	۳۳	کتابخانه‌های آموزشی	در مراکز آموزشی به تأمین نیازهای مدرسان و آموزگاران می‌پردازند.
	۳۴	کتابخانه‌های مرجع	فقط دارای آثار مرجع هستند و کتاب امانت نمی‌دهند.
	۳۵	کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی	با هدف هماهنگی بین کتابخانه‌های دانشکده‌ای در دانشگاه‌ها ایجاد شده‌اند.
	۳۶	کتابخانه‌های خدمات فنّی	با ارئه خدمات فنّی کتابداری به مجموعه‌ای از کتابخانه‌های وابسته کمک می‌کنند.
	۳۷	کتابخانه‌های ثبت اختراعات	پروانه ثبت اختراعات را گردآوری و سازماندهی می‌کنند.
	۳۸	کتابخانه‌های امانی	کتابخانه‌ای که منابع خود را برای استفاده در خارج از آن امانت می‌دهد.
	۳۹	کتابخانه‌های کرایه‌ای	نوعی از کتابخانه‌های امانی که در ازاء امانت منابع هزینه دریافت می‌کنند.
	۴۰	کتابخانه‌های پذیره‌ای	نوعی از کتابخانه‌های امانی که برای استفاده از منابع آن باید حق اشتراک پرداخت.

۵. طبقه بندی کتابخانه‌ها بر اساس نوع منابعی که در اختیار دارند

همان‌طورکه اندازه و حجم منابع یک کتابخانه به آن هویت می‌بخشد، نوع منابعی که هر کتابخانه در اختیار دارد نیز در شکل‌گیری هویت آن سهیم‌اند

همان‌طورکه اندازه و حجم منابع یک کتابخانه به آن هویت می‌بخشد، نوع منابعی که هر کتابخانه در اختیار دارد نیز در شـکل‌گیری هویت آن سـهیم‌اند؛ نوع این آثار ممکن اسـت در طیفی از منابع چاپی تا الکترونیکی متغیر باشد. در برخی از کتابخانه‌ها منابع موجود بنا به دلایلی نفیس و گرانبها هستند و برخی دیگر را وجود یک نسخه یا نسخه‌های خطی برخی آثار مشـهور سـاخته باشد. در جدول شماره پنج، چهارده نوع کتابخانه بر اساس نوع منابع معرفی شده‌اند که عبارتند از: کتابخانه‌های سـنتی، دیداری ـ شـنیداری، رقومی، هیبرید، نسخ خطی، کتب نفیس، موسیقی، اسباب بازی، گویا، مرجع، چندرسانه‌ای، موضوعی، و هنر[۹]. از آنجا که نام هر یک از کتابخانه‌های فوق در تعریف منابعی که دارند به اندازه کافی گویاست به توضیحات جدول پنج در این خصوص اکتفا می‌شود.

جدول ۵. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس نوع منابعی که در اختیار دارند

	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
طبقه بندی بر اساس نوع منابعی که در اختیار دارند	۴۱	کتابخانه‌های سنتی (متعارف)	به‌طور معمول دارای مجموعه‌ای از کتاب‌ها و سایر انواع منابع چاپی هستند.
	۴۲	کتابخانه‌های دیداری ـ شنیداری	بخش اصلی منابع این کتابخانه‌ها در قالب منابع دیداری ـ شنیداری است.
	۴۳	کتابخانه‌های رقومی	منابع و خدماتی که ارائه می‌دهند کاملاً به صورت الکترونیکی (دیجیتال) است.
	۴۴	کتابخانه‌های هیبرید	منابع آنها ترکیبی از منابع مکتوب سنتی و منابع الکترونیکی است.
	۴۵	کتابخانه‌های نسخ خطی	مجموعه‌ای از نسخ خطی گرانبها بخش اصلی منابع آنها را تشکیل می‌دهند.
	۴۶	کتابخانه‌های کتب نفیس	آثار موجود در آنها به دلایل مختلف از ارزش مادی و معنوی بالایی برخوردارند.
	۴۷	کتابخانه‌های موسیقی	این کتابخانه‌ها دربرگیرنده آثار مختلف در حوزه موسیقی هستند.
	۴۸	کتابخانه‌های اسباب‌بازی	نوعی کتابخانه کودک است که در آن اسباب‌بازی به امانت داده می‌شود.
	۴۹	کتابخانه‌های گویا	نوعی کتابخانه نابینایان است که آثار مکتوب را به صورت صوتی در اختیار قرار می‌دهند.
	۵۰	کتابخانه‌های مرجع	فقط دارای منابع مرجع هستند و کتاب به امانت نمی‌دهند.
	۵۱	کتابخانه‌های چندرسانه‌ای	بخش اصلی منابع آنها به صورت چندرسانه‌ای است.
	۵۲	کتابخانه‌های موضوعی	گرایش موضوعی منابع آنها معطوف به یک رشته است؛ مثل کشاورزی و پزشکی.
	۵۳	کتابخانه‌های بریل	نوعی کتابخانه نابینایان است که آثار خود را با خط بریل در اختیار قرار می‌دهند.
	۵۴	کتابخانه‌های هنر	این کتابخانه‌ها در زمینه هنرهای تجسمی و هنرهای زیبا فعالیت می‌کنند.

۶. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس گستره جغرافیایی فعالیتشان

حـوزه جغرافیایـی خدماتی که یک کتابخانه ارائه می‌دهـد می‌تواند در طیف کاملاً متنوعی قـرار گیرد و از حدّ یک منطقه محدود تا سـطح جهانی متغیر باشـد. بر این اسـاس، جدول شـش انواع کتابخانه‌ها را به این ترتیب معرفی کرده اسـت: کتابخانه‌های محلی، روسـتایی، شهری، استانی، وابسته (شـعبه)، ایالتی، ملی، منطقه‌ای، و بین‌المللی[۱۰]؛ مثـلاً کتابخانه‌های محلی فقط به سـاکنان یک منطقهٔ محدود خدمت‌رسـانی می‌کنند ولی کاربـران کتابخانه‌های بین‌المللی که اغلب به صورت الکترونیکی به منابع دسترسـی دارند در کشـورهای مختلف زندگی می‌کنند. کتابخانه یونسـکو، کتابخانه صندوق بین‌المللی کودکان ملل متحد (یونیسـف)، کتابخانه سـازمان بهداشت جهانی و کتابخانه سـازمان جهانی کار نمونه‌هایی از کتابخانه‌های بین‌المللی هسـتند. با توجه به گویایی نام هر یک فقط به توضیحات جدول شش اکتفا می‌شود.

جدول ۶ طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس گستره جغرافیایی فعالیتشان

ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات	
۵۵	کتابخانه‌های محلی	معمولاً مجموعه‌ای کوچک دارند و حوزه جغرافیایی محدودی را پوشش می‌دهند.	طبقه بندی بر اساس گستره جغرافیایی فعالیتشان
۵۶	کتابخانه‌های روستایی	اغلب خدمات خود را به ساکنان یک یا چند روستای هم‌جوار ارائه می‌کنند.	
۵۷	کتابخانه‌های شهری	توسط شهرداری‌ها اداره می‌شوند وحوزه فعالیتی در حد یک شهر یا شهرستان دارند.	
۵۸	کتابخانه‌های استانی	در حوزه یک استان فعالیت دارند و معمولاً از طریق بودجه‌های دولتی اداره می‌شوند.	
۵۹	کتابخانه‌های وابسته	شعبه یا شاخه کتابخانه‌ای مرکزی هستند و تحت مدیریت کتابخانه مرکزی قرار دارند.	
۶۰	کتابخانه‌های ایالتی	در کشورهای فدرال وابسته به دولت‌های ایالتی هستند و با بودجه دولت‌های ایالتی اداره می‌شوند.	
۶۱	کتابخانه‌های ملی	در سطح یک کشور فعالیت دارند و به حفظ میراث فرهنگی مکتوب آن کشور می‌پردازند.	
۶۲	کتابخانه‌های منطقه‌ای	خدماتشان را بر اساس تفاهم نامه‌های مختلف به کاربران چند کشور هم‌جوار ارائه می‌دهند.	
۶۳	کتابخانه‌های بین‌المللی	کاربران آنها در کشورهای مختلف حضور دارند و اغلب بخشی از سازمان‌های جهانی هستند.	

۷. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس روش دسترسی به منابع

هرچند دسترسی به منابع کتابخانه‌ای از نخستین اصول کتابخانه‌هاست؛ در طول تاریخ همواره این امکان در همه کتابخانه‌ها فراهم نبوده است. حتّی گاه به هر دلیل بیش از آنکه امکان دسترسی به منابع برایشان فراهم شود، موانعی برای دسترسی ایجاد شده است؛ مثلاً در قرون وسطا و مدتی پس از آن در برخی از کتابخانه‌های اروپایی کتاب‌ها را برای جلوگیری از خروج از کتابخانه زنجیر می‌کردند. این زنجیرها به قدر کافی بلند بوده که برای مطالعه در داخل کتابخانه کافی باشد امّا امکان بیرون بردن آثار وجود نداشته است. شاید به دلیل آنکه در آن زمان کتاب‌ها تک‌نسخه‌ای و دست‌نویس بوده‌اند برای محافظت آنها چنین اقدامی صورت می‌گرفته است. به هر حال بر اساس نوع دسترسی به منابع در جدول هفت انواع کتابخانه‌ها معرفی شده‌اند که عبارتند از: کتابخانه‌های مخزن باز، مخزن بسته، مجازی، تحویل مدرک، پستی و زنجیری.

حوزه جغرافیایی خدماتی که یک کتابخانه ارائه می‌دهد می‌تواند در طیف کاملاً متنوعی قرار گیرد و از حدّ یک منطقه محدود تا سطح جهانی متغیر باشد

جدول ۷. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس روش و سطح دسترسی به منابع آنها

ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات	
۶۴	کتابخانه‌های مخزن باز	کاربران آنها می‌توانند آزادانه به قفسه‌ها مراجعه کنند و به تورق آثار بپردازند.	طبقه بندی بر اساس روش دسترسی به منابع
۶۵	کتابخانه‌های مخزن بسته	تنها کتابداران مجاز به ورود به مخزن هستند و کاربران می توانند آثار را از فهرست انتخاب کنند.	
۶۶	کتابخانه‌های مجازی	مترادف کتابخانه‌های الکترونیکی است که دسترسی برخط به منابع را ایجاد می‌کند.	
۶۷	کتابخانه‌های تحویل مدرک	کاربران می‌توانند آثاری را سفارش داده و از طرق مختلف دریافت کنند.	
۶۸	کتابخانه‌های پستی	منابع مورد نیاز کاربران به نشانی مورد نظر آنان ارسال می‌شود.	
۶۹	کتابخانه‌های زنجیری	چندین شعبه یک کتابخانه که دسترسی به یکی امکان دسترسی به آثار سایر شعب را فراهم می‌کند.	

۸. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس نوع سازمان مادر

اغلب کتابخانه‌ها از نظر مالی و اداری وابسته با سازمان یا نهادی بزرگ‌ترند که سازمان مادر نامیده می‌شود. بر این اساس کتابخانه‌ها به انواع دولتی، سازمانی، پارلمانی، مساجد، کلیساها، شهرداری‌ها، موزه‌ها و همیار (دوقلو یا خواهرخوانده) تقسیم می‌شوند. در این میان برخی از کتابخانه‌ها به دلیل شهرت و اهمیت سازمان مادر خود دارای جایگاه خاصی هستند؛ مثلاً در میان کتابخانه‌های مساجد با توجه به قدمت و اهمیت مسجدی که کتابخانه وابسته به آن است، شهرت کتابخانه‌ها نیز فزونی می‌یابد. «کتابخانه مسجد جامع گوهر شاد» که وابسته به سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی است نمونه‌ای از کتابخانه‌های معروف مساجد در کشور به‌شمار می‌آید.

جدول ۸. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس نوع سازمان مادر

	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
طبقه بندی بر اساس نوع سازمان مادر	۷۰	کتابخانه‌های دولتی	بودجه این کتابخانه‌ها توسط نهادها و سازمان‌های دولتی تأمین می‌شود.
	۷۱	کتابخانه‌های سازمانی	وابسته به سازمانی هستند که سهم عمده خدمات خود را به کارکنان آن سازمان ارائه می‌کنند.
	۷۲	کتابخانه‌های پارلمانی	وابسته به مجالس قانون‌گذاری هستند. کتابخانه مجلس شورای اسلامی نمونه‌ای از آنهاست.
	۷۳	کتابخانه‌های مساجد	بخشی از مسجد یا ساختمانی وابسته به آن که به فعالیت‌های فرهنگی و اسلامی می‌پردازند.
	۷۴	کتابخانه‌های کلیساها	بخشی از کلیساها که به گردآوری آثار مذهبی مسیحی می‌پردازند.
	۷۵	کتابخانه‌های شهرداری	کتابخانه‌هایی که با حمایت مالی شهرداری‌ها اداره می‌شوند.
	۷۶	کتابخانه‌های موزه‌ها	وابسته به یک موزه معروف هستند؛ مثل کتابخانه موزه ملی ایران.
	۷۷	کتابخانه‌های همیار	تفاهم همکاری بین دو کتابخانه در دو نقطه از جهان که زمینه‌ساز تبادلات فرهنگی است.

۹. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس سابقه و اهمیت تاریخی

از نظر مالی و اداری کتابخانه‌ها به انواع دولتی، سازمانی، پارلمانی، مساجد، کلیساها، شهرداری‌ها، موزه‌ها و همیار (دوقلو یا خواهرخوانده) تقسیم می‌شوند

در طول تاریخ کتابخانه‌ها در پیشرفت و توسعه تمدن‌های بشری نقش مؤثری داشته‌اند. معمولاً رونق علم و اندیشه در جوامع مختلف با رونق کتابخانه‌ها همراه بوده است. مطالعه منابع تاریخی نشان می‌دهد که کتابخانه‌ها در طول تاریخ منشاء تحولات عظیمی بوده‌اند و نام برخی از آنها در آثار تاریخی نمایان‌تر است؛ مثلاً در فرهنگ ایران باستان کتابخانه را «دژنبشت» یا «گنج نبشت» می‌نامیده‌اند و نمونه‌های متعددی از آنها وجود داشته که کتابخانه «اردشیر بابکان» نمونه‌ای از آنها بوده است. همچنین در تمدن‌های باستانی دیگر نیز نام کتابخانه‌های معروفی به چشم می‌خورد که کتابخانه «آشوربانیپال» و کتابخانه «اسکندریه» از نمونه‌های معروف دوره آشوریان و یونانیان بوده‌اند.

کتابخانه‌ها در تمدن اسلامی با نام‌هایی نظیر «بیت المصاحف» یا «دارالکتب» شناخته می‌شدند که نمونه‌های فراوانی از آنها وجود داشته و دارند؛ مانند «کتابخانه آستان قدس رضوی» که ضمن برخورداری از سابقه‌ای کهن اکنون نیز جزء کتابخانه‌های پیشرو در ایران و جهان اسلام به‌شمار می‌آید.

بر اساس جایگاه تاریخی کتابخانه‌ها در جدول نُه انواع کتابخانه‌های تاریخی معرفی شده‌اند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: کتابخانه‌های باستان، اماکن مذهبی، مدارس دینی، آتشکده‌ها، خانقاه‌ها، اماکن تاریخی، کتابخانه‌های ادیبان و دانشمندان، پادشاهان و امیران و کتابخانه‌های دانشگاه‌های کهن. کتابخانه قلعه الموت، کتابخانه رصدخانه مراغه و ربع رشیدی از کتابخانه‌هایی هستند که علاوه بر منابع موجود به دلیل شهرت محلی که در آن قرار داشته‌اند اهمیت دارند.

نتیجه

کتابخانه مفهومی فراتر از ساختمان آن است و بسته به ویژگی‌هایی که دارد می‌تواند به دلایل مختلف اهمیت داشته باشد. آنچه در این مقاله آمد در واقع برشی از انواع دیدگاه‌های موجود به تقسیم‌بندی کتابخانه‌ها بود و نشان داد گستره فعالیت کتابخانه‌ها بسیار فراتر از آن است که محدودیتی برای کتابداران ایجاد کند. از این رو همواره زمینهٔ کار و تلاش برای صاحبان این حرفه در گذشته وجود داشته و در آینده نیز بیش از پیش وجود خواهد داشت. علاوه بر این ویژگی‌های مطرح‌شدهٔ هر یک از کتابخانه‌ها زمینه‌های مناسبی برای پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی

جدول ۹. طبقه‌بندی کتابخانه‌ها بر اساس سابقه و اهمیت تاریخی

	ردیف	نوع کتابخانه	توضیحات
طبقه بندی بر اساس سابقه و اهمیت تاریخی	۷۸	کتابخانه‌های باستان	منابع آنها بیشتر به صورت الواح گلی، سنگ‌نوشته‌ها و پاپیروس بوده است.
	۷۹	کتابخانه‌های اماکن مذهبی	کتابخانه‌هایی که در جوار اماکن مقدس مذهبی ساخته شده‌اند؛ مانند کتابخانه آستان قدس رضوی.
	۸۰	کتابخانه‌های مدارس دینی	مدارس دینی در گذشته و امروز صاحب کتابخانه‌های تخصصی بوده‌اند؛ مثل نظامیه نیشابور.
	۸۱	کتابخانه‌های آتشکده‌ها	در دوران قبل از اسلام در کنار اغلب آتشکده‌های زردشتی کتابخانه‌هایی وجود داشته است.
	۸۲	کتابخانه‌های خانقاه‌ها	کتابخانه خانقاه ابوسعید ابولخیر، امام محمّد غزالی، و شیخ صفی‌الدین اردبیلی از این دسته بوده‌اند.
	۸۳	کتابخانه‌های اماکن تاریخی	در کنار برخی اماکن تاریخی کتابخانه‌هایی ایجاد شده که به سبب شهرت آن مکان معروفند.
	۸۴	کتابخانه‌های ادیبان و دانشمندان	بسیاری از ادبیان و دانشمندان کتابخانه‌هایی شخصی داشته‌اند که برخی از آنها مشهورند.
	۸۵	کتابخانه‌های پادشاهان و امیران	برخی امیران و پادشاهان کتابخانه‌هایی ساخته‌اند؛ مثل آل‌بویه و کتابخانه عضدالدوله دیلمی
	۸۶	کتابخانه‌های دانشگاهی کهن	برخی مراکز علمی کهن کتابخانه‌های معروفی داشته‌اند؛ مثل نظامیه بغداد و بودلیان آکسفورد.

به‌شـمار می‌آیند؛ مثلاً هنوز تحقیقات جامعی در خصوص بسـیاری از این کتابخانه‌ها در داخل کشـور انجام نشـده و دانسته‌های ما در این زمینه‌ها محدود است. بنابراین به کتابداران جوان به‌ویژه دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی توصیه می‌شـود با مطالعه در هر یک از زمینه‌های فوق به گسـترش دانش موجود در این رشته کمک کنند.

پی‌نوشت‌ها

1. Mansourian@tmu.ac.ir
2. Universal Availability of Publications (UAP) Program of IFLA
3. International Repository and Storage Library Conference (http://www.nrl.fi/kuopio2/conference.htm)
4. http://www.cbc.ir/
5. http://www.kanoonnews.ir/
6. Evidence Based Librarianship
7. Class, One Room, Departmental, Floating, Caravan and Box Libraries
8. General Research, Educational, Reference, Main, Technical, Patent, Circulating, Rental and Subscription Libraries
9. Traditional, Audio-Visual, Digital, Hybrid, Manuscript, Music, Toy, Audio, Multimedia, Subject, and Braille
10. Local, Rural, Urban, County, Branch, State, National, Regional and International Libraries

مآخذ

۱. افشار، ابراهیم (۱۳۸۵). «کتابخانه»، در دائره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. ج۲، ص.۱۳۴۲-۱۳۴۴.

۲. سلطانی، پوری و فروردین راستین (۱۳۷۹). «دانشنامه کتابدرای و اطلاع‌رسانی»، تهران: فرهنگ معاصر.

۳. مختاری معمار، حسین. (۱۳۷۶) «درآمدی بر کتابداری». (ویرایش ۲)، تهران: نشر قو.

4. Reitz. J.M. (2003). Online Dictionary for Library and Information Science. Libraries Unlimited. [Online] available at: http://lu.com/odlis/odlis_p.cfm (Accessed 02 October 2009)